

KLJEKLJARICA.

Spisal Pavel Perko.

I.

Deset let že ni bilo gospe Travnove v naš kraj. Tiste dni pa je kar naenkrat prišla in potrkala pri Rozaliji.

„Rozalija, prišla sem, da pojdeš k meni v službo. Potrebujem te. Pomisli, pet nas je domače družine. In potem dijaki in delavci . . . Dela in skrbi čez glavo . . . Lenora kuha; a je stara in toži, da jo trga po udih. Cila iz Lazov — poznaš jo, pred desetimi leti sem vama skupno vezala birmo — Cila iz Lazov hoče zapustiti službo in oditi domov. In jaz sem se spomnila tebe, Rozalija. Tudi Cila te hvali, češ da si mlada, ročna, pogumna . . . No in res, Rozalija, ti prideš k meni. Reci mi!“

Gospa Travnova je bila doma tukaj. Še mlada je bila odšla v mesto. Imela je srečo in se je bogato omožila. In potem je prišla večkrat. Kadar je prišla, je videl in vedel vsakdo, da je srečna in bogata . . . In sedaj po desetih letih — ljudje so jo bili skoraj pozabili — pride nenadoma in stoji pred Rozalijo, smehljaje se in z roko jo gladeč po laseh . . .

Rozaliji je zaplesalo pred dušo. Slike, lepe in pisane, so se dvignile in ji pokazale prihodnost vabljivo in brezskrbno . . . Zazdelo se ji je, da je v mestu in da si služi denar, kolikor si poželi. V lepi obleki hodi; izučila se je kuhanja, likanja in mestnih šeg in navad . . . In potem — čudno — potem se ji je zazdelo, da vidi pred seboj znano postavo, vitko in visoko, s prijaznimi očmi in z rjavimi, nad čelom v loku počesanimi lasmi; govorica je mehka in vsa obnaša mirna in gladka . . . To je Dolniški France, ki se v mestu uči petja in orgljanja in ki bo baje kmalu znal dovolj in nastopil službo . . .

Ah, kako je prišlo vse to naenkrat in nepričakovano!

In pri tem so Rozaliji obstali kljeklji v rokah in roke so obmirovale v naročju. Zrla je v gospo Travnovo in skoro ni vedela, ali je vse skupaj sanja ali resnica. Že je hotela obljubiti; že je pravzaprav obetala napol, a ji je v zadnjem trenutku vendar prišlo na misel, da se prenašati ne sme. Kaj bodo namreč porekle dekleta? Kako bo to iznenadilo Kraljevo Viktorijo, ki sta si najboljši prijateljici! In kaj je pravzaprav s Cilo iz Lazov, ki je pred par leti bila odšla služiti v mesto —

ljudje so rekli, da zavoljo Franceta Dolniškega — in ki je imela pri gospe Travnovi dobro službo — tako dobro, da je baje z denarjem podpirala celo Franceta . . . Kako da sedaj tista Cila zapušča službo in hoče domov?

„Prosim, gospa, ne zamerite. V par dneh se premislim in potem Vam naznanim. Zelo sem vesela . . . Zelo sem Vam hvaležna . . .“

„Naj bo. A prepričana sem, Rozalija, da mi ne odrečeš in da moja pot ni bila zastonj. Zbogom, Rozalija!“

In še jo je pogladila po laseh in odšla.

Res, bilo je kakor sanja, ki pride, odide in zapusti za seboj pisanih spominov.

Rozalija je obsedela in ni čula niti kljekljev, ki so krčevito hitro polzeli iz rok v roko, niti Lenke, ki se je oglasila izza peči.

„Sreča te išče in šla boš. In zopet bom sama . . . To vem, da bom sama, ker mlad človek gre in ga ni več; star pa ostane. Ko sem bila jaz mlada, o —“

Naprej je ni slišala. Zakaj srce se je bilo zatopilo v spomine. V spomine, ki je o njih Rozalija mislila, da so pozabljeni, a niso bili.

Par let je tega. Tisto pomlad je bilo, ko so bile nastale besede zavoljo Franceta Dolniškega. Imel je pevski dar kot malokdo, in vedelo se je, da pojde v mesto in se izuči v petju in si potem poišče službo, ki bo boljša kot ona na pošti. Tedaj je namreč raznašal pisma po vasi in okolici. In ko je bil še na pošti, je prišel večkrat, ker pot od njegovega doma je držala mimo hiše, kjer sta stanovali Lenka in Rozalija. Je prišel, prisedel in govoril. Z Lenko sta kljekljali, on pa je govoril o petju, o mestu in o šoli . . . Pa ljudje so bili hudobni in so govorili . . . Utihnili šele potem, ko je odšel.

Ampak zadnji dan, ko je odhajal, o — kako je že rekel tedaj?

„Rozalija, tale nagelj si bom utrgal, da ga ohranim za spomin. Jeli, da ne boš huda?“

Ali je hotela biti huda? Pa če bi tudi bila: nagelj je bil že utrgan in Franceta že ni bilo nikjer.

Potem so ljudje utihnili. A ne dolgo in zopet so govorili. Sedaj so pa govorili drugače.

„Za Rozalijo mu ni — so rekli — ampak za Cilo iz Lazov mu je . . .“

Cila iz Lazov je bila šla namreč teden pozneje tudi v mesto, da bi služila pri gospe Travnovi. Ljudje pa so vedeli, da Cili ni treba služiti, ker ima doma hišo po materi. Zato so ugenili in rekli, da je šla za Francetom; ker mati in sestra Francetova sta baje dogovorjeni, da se Cila in France enkrat vzameta...

Koliko je bilo resnice na teh besedah, kdo bo vedel?

No, naposled je utihnilo tudi to.

France pa je pisal Rozaliji iz mesta lepa pisma. Vsako pismo je dišalo, kot diše vijolice spomladi, če jih človek natrga in postavi na okno... Pa Rozalija ni odprla nobenega; vsa pisma so romala v peč. To je storila zavoljo tistih ljudskih jezikov in pa zavoljo Cile iz Lazov... Potem so tudi pisma prenehala in vse se je nekam pozabilo.

O Cili, ki je služila pri Travnovi, pa so rekli, da mnogo zasluži in da ga podpira z denarjem...

Pa naj ga, ako hoče! Kaj je bilo to mar Rozaliji!

Seveda! Ampak ko je srce vendarle nemirno! In ko spomini oživé, čeprav bi človek mislil, da so umrli...

II.

Pravzaprav pusto in enolično je življenje kljekljarice in težaven je njen zaslužek. Od zore do mraka presedi za mizo, rožlja s kljeklji in zatika iglo poleg igle. Blazina, ovita z vzorcem, se preobrača sedaj sem, sedaj tja; vzorec se polni in se beli vedno bolj. Za hip ima človek veselje, ko pogleda in vidi, da so se črne poteze vedno bolj zakrile in prevlekle s sukancem. Rože, ribe, roglji in rogljički, zvezde in zvezdice: vse se je napolnilo. Konec bi bilo in delo dovršeno. Toda treba je porvati igle, odluščiti ovoj — in zopet ti zija nasproti prazen vzorec, ki ga bo treba napolniti in prevleči še enkrat, še dvakrat, še bogve kolikokrat, preden bo imel kos tisto dolgost, ki je bila naročena... Res, težavna je služba kljekljarice.

„Ko bi si pač mogla poiskati drugo delo in drug zaslužek!“

Kolikokrat je že bila zahrepenela Rozalija po izpremembi.

Kadar so takole zvečer bolele roke in skelele oči in ni mogla zaspati in je sanjala z odprtimi očmi: tedaj je videla pred seboj nekoga, ki ima dobro službo, lepo stanovanje, preproge po tleh, zastore ob oknih...

Ah, toda ne! Saj ni mogla, saj ni smela verjeti takim sanjam! Ne, ne! Za njim naj se po ganja Cila iz Lazov: Ona — Rozalija — ostane to, kar je...

Pa naj bo! Saj tudi služba kljekljarice je naposled, dasi težavna, vendarle prosta in samostojna kot nobena druga. Kako bi mogla za vselej pustiti kljeklje in blazino? Kako bi se mogla ločiti od prijateljc in tovarišic — zlasti pa od Kraljeve Viktorije?

Kadar je prišla Kraljeva Viktorija in sta kljekljali skupaj — včasih po cele dneve —, tedaj se je zazdelo Rozaliji, da je življenje kljekljarice vendarle lepo in prijetno.

Ah, enkrat, ko sta kljekljali skupaj, je bila pogledala Viktorija izza blazine nenadoma in šegavo, češ:

„Rozalija, da veš, ti moraš mene rada imeti, jaz pa tebe. In če bi ti mene kdaj ne marala, to ti povem —.“

„No, kaj?“

„Ti povem, da bi bila jaz brez tebe kar ničemurna in posvetna. Res. Ali veš, ko sem bila začela nositi vžitke na obleki, kot jih nosi Logiška iz grape? Pa si ti to takoj zapazila in si rekla, da je to nepotrebno in posvetno. Ali te nisem ubogala in še tisti dan nesla obleko nazaj k šivilji?“

„Bila si pridna, Viktorija.“

„Ali pa veš, ko so me že skoro bile pregovorile, naj se vpišem v tisto njihovo društvo? A? Pa si rekla ti: Nikar poprej, da vidimo, kaj poreko pametni ljudje. Ali te nisem ubogala?“

„Ali se mar kesaš, da si me?“ se je smejala Rozalija.

„Ej ne,“ je odkimala Viktorija.

In veselo so peli kljeklji in Rozaliji se je zazdelo, da bi se dalo napraviti iz te otročje Viktorije še nekaj modrega in pametnega...

Sedaj pa pomisli kdo, ko bi sedaj izvedela Viktorija, da namerava ona — Rozalija — oditi v mesto h gospe Travnovi... O, kaj bi rekla Viktorija na to? Rozalija niti pomisliti ni smela. To bi bilo za Viktorijo prehudo; in zanjo tudi...

In vendar bo treba ali povedati Viktoriji, ali pa odpovedati Travnovi...

No, pa Viktorija je izvedela sama, in to še poprej, kot se je nadejala Rozalija. Pritekla je takoj drugi dan vsa v sapi in z blazino in s kljeklji obstala kar sredi hiše.

„Rozalija, tega vendar ne storiš! Ti misliš v mesto? Kaj? Ali res? Tega vendar ne misliš?“

Rozalija je bila v zadregi. Kaj naj reče? Saj se niti sama še ni bila odločila.

„Ti misliš“ — je hitela Viktorija — „ti misliš služiti in se izučiti pri Travnovih kuhanja, likanja, šivanja in vsega gosposkega? In potem ne misliš skoro nikdar več priti nazaj? In to sedaj, ko je

kar gotovo, da se bo ustanovila kljeklarska šola in bo naš zaslužek mnogo boljši? Rozalija, ako to storiš — dekleta so vsa pokonci — povem ti — —“

„Sedi vendar, Viktorija, da ti povem . . .“

In potem ji je povedala, kako je z gospo Travново, in pa da ima danes in jutri še vedno čas, da ji odpove.

„A tako? Ti se torej še le odločuješ, ko bi vsaka druga na tvojem mestu imela že zdavnaj odločeno . . . Ti torej misliš iti? O Rozalija — sedaj te poznam . . .“

In Viktorija je porinila blazino od sebe, da so kljeklji zaropotali in je naslonila glavo na obe dlani in je zajokala:

„Torej je vendarle res, kar ugibljejo ljudje . . .“

„Ljudje —? Viktorija, prosim te, kaj?“

„O seveda!“ se je čulo skoz jok, „vse naj ti povem, a ti meni ne zaupaš ničesar. Skrivaš pred menoj vsako stvar, ker meniš, da sem otrok, pa nisem. Povem ti, da nisem!“

„Viktorija, ti me žališ. Kaj skrivam pred teboj? Ali ti ne povem vsega?“

„Vsega, kajpak!“ je zategnila Viktorija in stresla z glavo — „ali si mi pred dvema letoma povedala tisto — že veš — tisto, kar so govorili ljudje o tebi in o Francetu Dolniškem?“

„Viktorija —!“

„Tisto, tisto! Nič mi nisi povedala, ker si mislila, da sem otrok . . . In danes misliš ravno tako!“

„Viktorija, tisto ni bilo nič.“

„Nič, kakopak!“ je otesala Viktorija. Jezno je pogledala z očmi, mokrimi od solza. Ruta ji je zdrknila za tilnik in dve črni kiti sta se ji hoteli razrahljati.

„O Rozalija, sedaj te poznam! Sedaj vem, da je bilo res, kar so govorili . . . Sedaj tudi vem, zakaj siliš v mesto. In vsi ljudje vedo in govore po vasi: zavoljo njega pojdeš — zavoljo Franceta Dolniškega!“

Tedaj pa je tudi Rozalija porinila blazino od sebe in zajokala. To je bilo preveč! Celo Viktorija, ki jo je imela izmed vseh najrajši . . . Ne, ne! To je bilo preveč!

In vstala je izza mize in se naslonila na oknovo polico:

„O moj Bog, da še vedno nimam miru pred hudobnimi jeziki! Da me še vedno preganja ljudska zavist!“

Čez malo časa pa se je obrnila kakor izpremenjena. V očeh je gorel plamen; iz lica je svetila odločnost. Nikoli je še ni videla take Kraljeva Viktorija. Trdo je izpregovorila:

„Viktorija, poslušaj me: jaz ne pojdem nikamor! Povem ti, da ne grem v mesto za noben denar!“

Tedaj pa je bila Viktorija že pri njej. In preden je mogla zabraniti, ji je ležala okrog vratu in skrivala razgreto lice ob njeni rami:

„Rozalija, tisočkrat te prosim, ne zameri mi. Jaz te imam tako rada, kot nobeno drugo. Sedaj te imam še tisočkrat rajši!“

III.

Takrat je bilo domenjeno, da mora biti dan sv. Kocijana lep in slovesen. Sv. Kocijan je bil patron brezoviške soseske. Cerkevica se je med dvema grebenoma prijazno ozirala s hriba dol v dolino. To leto sta prišla nedelja in god svetega Kocijana na en dan skupaj; in to se ne zgodi mnogokrat.

Oltarna slika sv. Kocijana je bila to leto prenovljena. Vsa lepa in živa se je svetila v novih barvah. Stroške za to so bili prevzeli fantje iz soseske.

„Toda dekleta? Ali naj dekleta zaostanemo?“

In domenile so se, da napravijo nove prte za vse tri oltarje. Prte s kljekljanimi čipkami, vsaj pol metra širokimi!

„Jaz pa napravim sv. Rozaliji nov venec za nad glavo“ — je pošepnila Viktorija Rozaliji. Dejala je, da samo zato, ker je sv. Rozalija njena patrona in ker ona — Rozalija — ostane doma . . .

Potem so se začele priprave — pa tako vsele in živahne, da ni bilo prilike niti za dolgčas, niti za katerekoli neprijetne misli . . .

Kljekljale bodo pri Rozaliji, tako je bilo domenjeno. Vse skupno; zakaj le tako je mogoče napraviti delo celotno in enotno. Ah, to bo smeha in govornjenja in zabave! Vse drugo delo mora zaenkrat v kot. Na vrsti so le oltarji pri svetem Kocijanu!

Za veliki oltar dolžina štiri metre; za stranska po tri. Širokost čipk: pol metra . . . Tako!

Toda kakšni vzorci naj se zberó? Anžonova se je odločno uprla in rekla, da „ribic“ ne dela; tako se jih je naveličala. Petronova pa je trdila, da so „ribice“ še vedno lepše nego „rogljički“. Ampak „ribice“ in „rogljički“ so pravzaprav že iz navade, sedaj delajo za lepšo stvar le „pogačice“ z dvema kolobarjema . . .

„Če kaj napravljamo, napravimo vendar to, kar velja sedaj za najboljše in najlepše.“

Pri tem je ostalo. —

Ko so delale predzadnji dan in je bilo treba dovršiti le še zadnje osnutke, se je ozrla Viktorija

skoz okno in se začudila, ker senca je bila hušknila mimo.

„Slišite! Cila iz Lazov!“

„E ja?“

Pređen so se zavedele iz začudenja, so se že začuli nagli koraki in v vratih se je prikazala — dà — bila je v resnici Cila iz Lazov . . .

„Ali ste tukaj? Ali —? Oh, tudi jaz bi se podala in delala, pa sem prišla šele snoči . . . Kaj sem že hotela? (Bila je v zadregi. Ozirala se je in z očmi ujela Rozalijo, ki je vstajala izza mize.) Rada bi, Rozalija, par besed govorila s teboj. (Glas se ji je tresel. Lice, sicer blede in drobno, se ji je zalilo z rdečico. Oko, veliko in modro, je gledalo vprašajoče in prestrašeno.) Prosim te, Rozalija, stopi nekoliko vun. Samo za par besed . . .“

Stopili sta v vežo in odtod v drugi konec, kjer je imela Rozalija spalnico.

Tu pa se je sesedla Cila na posteljo, trudna in izmučena:

„Ne zameri, tako sem slaba —“

Šele tedaj je zapazila Rozalija, da se je Cila v teh par letih skoro postarala. Okrog ust ji je trepetalo. Kadar je govorila, je bilo, kot da se muči z vsako besedo. Z rokami ni vedela, kaj naj počne. Prsti so ji drhteli. Žile na rokah so bile vodene in napete . . .

„Ne zameri, Rozalija. Ali še veš, ko nama je gospa Travnova vezala birmo. Tega je že dolgo, jeli? In sedaj sem prišla . . . Po kaj sem že prišla? Kaj že hočem? Vem; potrpi. Povem ti vse od kraja. Vem, da me boš poslušala in da boš storila tako, kot te bom prosila, jeli, Rozalija?“

Potem je povedala vse. Počasi in pretrgano. Povedala je, da je prišla zato, ker pride — tako je izvedela — prav v kratkem tudi France Dolniški. France Dolniški je baje dovršil svoje šole in sedaj pojde na službo. Ako jo misli vzeti — moj Bog, tega ji ni obljubil niti enkrat, ampak med njegovo materjo in sestro je dogovorjeno tako . . . Ako jo misli vzeti, sedaj naj se izreče. Sedaj je prišla, da mu pove, da ga je podpirala z denarjem . . . Pove mu, da je pripravljena, da prepusti hišo njegovi materi in sestri, sama pa gre ž njim, kamor hoče. Izučila in izobrazila se je v mestu; sramote mu ne bo delala med svetom. Tudi denarja si je prihranila, ker je bila gospa Travnova zelo dobra do nje . . .

„Podpirala si ga,“ je ponovila Rozalija komaj slišno.

„Podpirala sem ga . . . In pomisli, Rozalija, on niti ne ve za to,“ je dodala Cila in gledala Rozalijo, kaj poreče.

„Kako to?“ se je čudila Rozalija.

„Pomisli: pošljala sem njegovi sestri Toni, Tona pa njemu.“

In zopet so ji gledale oči, kot bi se čudile in čakale odgovora.

„Njemu naravnost si nisi upala?“ je vpraševala Rozalija.

„Ne, ker bi ne bil vzela. Ponudila sem enkrat, a me je zavrnil . . . In po tistem se me je izogibal in kazal, kot da mu ni zame. A jaz vem, Rozalija, to je zavoljo ljudi. Veš, v mestu . . . V mestu

OB SAVI.

imajo ljudje jezike in obrekujejo. Iz mesta bi se izvedelo domov in tudi doma bi govorili . . . Tega se je bal; zato ni hotel . . .“

„In sedaj?“

„Sedaj je čas, da izve, kako je bilo z denarjem. Samo on naj ve in mati in sestra Tona in ti, Rozalija . . . Pa čakaj, kaj sem mislila? Po kaj sem prišla? Da, Rozalija, s prošnjo sem prišla.“

In prijela je Rozalijo za roko. Roka je bila mrzla in je drhtela. Oko se je plaho oziralo v Rozalijo.

„Rozalija, včasih je mislil France tudi nate. Ne zameri; ljudje so vedeli tako. Povej mi, Rozalija, in reci, da sedaj ni med vama ničesar več.“

„Ničesar,“ je odgovorila Rozalija odločno. Tesno in neprijetno ji je bilo ob teh pogovorih.

„Ničesar,“ je dostavila. „Tisto, kar je bilo, so bili le ljudski jeziki. Jaz, Cila, ti ne bom stala na poti . . .“

V tem trenutku je sklenila, da bo šla spoti in naredila prostor Cili, naj velja, kar hoče. Cila ga je podpirala; ona naj ima pravico . . .

„Hvala ti, Rozalija. Vedela sem —“

In oko je zarosilo Cili . . .

Toda neki strah in neljub spomin je šel prek obraza.

„Rozalija, pomisli, France pride domov. In to v kratkem.“

Zadnje besede je povedala tiše, skoro boječe . . . In zopet je vpraševalo oko, kaj poreče Rozalija.

„France pride —“ je ponovila Rozalija. Glas se ji je tresel. V oko je hotela solza . . . pa zatrla jo je in nekaj novega, kakor ogenj, ji je šlo prek srca.

„Naj pride. A jaz, Cila, pojdem od doma.“

„Ti pojdeš, Rozalija? Ah, vedela sem —“

Kako se je ugrelo lice Cili in kako je radostno in drhteče posegla v roko Rozaliji.

„Kaj neda, Rozalija, v mesto pojdeš, h gospe Travnovi?“

„Toda —“

V tem trenutku se je spomnila Rozalija, da je bila odpisala ravnokar gospe Travnovi, da ne more priti . . .

„Nič ne dé,“ je hitela Cila, „jaz poravnam vse. Jaz bom pisala Travnovi, da si se premislila . . . Jeli, da smem?“

In Rozalija ji je dala roko in je obljubila še enkrat, da pojde za gotovo. O Bog, kaj ji je vse vrelo v duši in česa bi vsega ne bila obljubila ta trenotek. Saj ji je bilo hudo in tesno pri srcu, kakor še nikdar v življenju.

IV.

Semenj je bil. Brezoviški cerkvenik Tone je oblekel novo svetlo izlikano srajco in potegnil zelene nogavice preko kratkih štajerskih hlač. Na prstu se mu je svetil prstan iz medi, za ta dan skrbno zdrgnjen in osnažen. V ušesu mu je visel nov „murček“ s petimi pasovi.

Cerkvenik Tone je bil srednjih let in še ne-oženjen. Dan sv. Kocijana je bil zanj eden najlepših dni v letu.

Z Lovretom iz Suše sta bila odzvonila vabilo.

„Poglej ga,“ je pokazal Tone iz line, „poglej Lahovega Anžona, kako sope ob palici. Mož jih ima čez sedemdeset, pa bo med prvimi pri cerkvi.“

Po hribu se je počasi bližala izključena postava Lahovega Anžona.

„Danes bo ljudstva, da se bo vse trlo,“ je pripomnil Lovro iz Suše.

Ob vznožju hriba so se zbirale posamezne gruče, bele in pisane, in dolga vrsta se je potegnila po hribu v klanec. Večinoma ženske; le tupa tam v presledkih moška kamižola. Vse to se je večalo in gostilo, čim bliže je prihajalo. In nazadnje se je strnilo čezinčez v eno samo dolgo, ozko in pisano verižo . . .

„To ti rečem: lepo žegnanje bo,“ je trdil Lovro iz Suše.

Obeh oči so se svetile. Kako tudi ne! Tam spodaj pod njima je bila cerkev vsa okrašena in prenovljena; tam zunaj pa solnčen dan, da mu ga ni para . . . Človek sam ne ve, kaj mu je. Nekaj je, kar sega do srca. Nekaj je, a človek ne ve kaj . . . Je pač sv. Kocijan samo enkrat v letu!

Sv. Kocijan pa je zrl z oltarja, kot bi se čudil svoji lastni krasoti. Obleka, ki je bila zadnje čase obleдела, je žarela sedaj v svežih barvah. Veriža, ki se mu je opletala okrog leve roke, se je svetila kakor nova. Podnožje, zgrajeno iz samih belih oblakov, je bilo videti kot pero, prožno in lahko. Od vrha dol pa je lilo celo morje same nebeške svetlobe. In v to morje se je hrepeneče oziral sv. Kocijana pogled . . .

Okvir podobe je bil nanovo prezlačen. Na zunanji strani se je ovijal okroginokrog venec, napravljen iz umetnih cvetic, tako lepih in živih, kot da so same zrastle iz podnožja. To je bil dar brezoviških žena, ki niso bile hotele zaostati za fanti in dekletu.

Oltarji — vsi trije — so se dvigali kakor pomlajeni iz nekega snežnobelega vznožja. To so bili prti, beli kot sneg, ki so se zgrinjali ob oltarnih mizah. Čipke, pol metra široke in napravljene po najnovejših vzorcih, so valovile ob vsakem, še tako rahlem pihu.

Sv. Rozalija v stranskem oltarju je imela tik nad glavo venec, spleten iz samih belih mirt. Venec je bil pritrjen na beli niti, ki je visela od stropa in se sukala sedaj na levo, sedaj na desno.

Vsa cerkev je dišala po rožah in zelenju.

Skoz okna pa so padali solnčni žarki in se odbijali na stenah, ki so bile za ta dan nanovo prebeljene in osnažene.

Ah, cerkvica sv. Kocijana je bila res kakor nevesta, ki čaka ženina.

Izprva so vstopali posamezni, potem vedno bolj v gruĉah. Zadonele so trde stopinje pod zvonikom. Nekdo je stopal počasi do kropilnega kamna, se pokriŹal, odkašljajl in se umaknil pod kor. Lahko si vedel: to je moški, morda ravno Lahov AnŹon. Pa je zazvenelo bolj narahlo in stopinje so se bliŹale bolj nagosto in obstale sredi cerkve ali pa ob vznoŹju oltarja. In odprl se je molitvenik, da so poknile zaklopke in zašumelo je med listi. Pa si vedel: to je Źena ali pa dekle . . .

Cerkev se je napolnila. Oĉi so se bile nagledale, srca so se umirila. Mir in resnoba sta legla na obraze.

Pridiĝa je bila lepa in vznesena. Moj Bog, kaj pa ta dan ni bilo lepo!

Po pridigi pa so bili pohvaljeni vsi stanovi. Fantje zato, ker so lepo okrasili sv. Kocijana. (Dekleta so se namuznila ob tej pohvali.) — Źene zato, ker so ĝa ovenĉale z vencem iz cvetic. (Źene so gledale resno in ni jim bilo Źal za stroške in trud.) — Dekleta zato, ker so ovile oltarje v sneŹnobelo platno in umetno izdelane ĉipke. (RoŹasti obrazi so zrlji v tla, a srca so utripala.) — MoŹje, no moŹje pa zato, ker so cerkev lepo prebelili in osnaŹili. (Marsikatero oko se je ozrlo po belih stenah gor do pod stropa.)

Vse, vse je bilo ta dan slovesno in veselo.

Le Rozalija ni mogla biti vesela z drugimi. Z Viktorijo sta stali sredi cerkve. Viktoriji je Źarelo z obraza. Je paĉ bilo srce Źe prosto in otroĉje. Ah, saj je bilo vĉasih Rozalino tudi! Toda sedaj! Sedaj je vedela le toliko, da ni nikjer tako prijetno kakor doma. In pa da bo navzlic temu vendarle morala od doma . . .

V mesto . . . Paĉ! Ampak tudi najlepše mesto nima tiste preĉudne lepote, ki jo srce ĉuti doma ob praznikih . . . Ah, zakaj je moralo priti tako!

Ostala bi; a je obljubila . . . In ko bi tudi ne bila obljubila — mora! Do Franceta imajo pravice drugi!

Pa naj! Pojde! Ćas bo poravnal razmere in ĉez leto in dan bo srce zopet mirno, kot je bilo . . .

Iz zamišljenosti so jo vzdramile orgle, ki so zadonele glasno, skoro kriĉeĉe. Na koru je Źumelo s papirjem; to so bili pevcji, ki so zbirali note. Po cerkvi se je zĝenilo in zavalovilo. Źenske so odpirale molitvenike; moški so roŹljali z molki.

Pa, ali ni bilo danes petje nekam nenavadno? Nekaj noveĝa, a vendar znanega! PosluŹaj, ali se ni dvignil neki mehki moški glas iznad drugih? Ali ni znan ta glas? Ali —?

Srce ji je zastalo. V obraz pa ji je zaplulo vroĉe in ledeno obenem. Hotela se je okreniti, a telo je bilo okorno in ni uboĝalo.

Pogledala je Viktorijo. Obraz njen je bil resen in zamišljen, ko je zrla v knjiĝo. Ob pogledu Rozalijinem je dvignila oĉi in preko obraza ji je Źel znak veselega zaĉudenja. PoŹepnila je komaj sliŹno:

„DolniŹki France —“

Rozalija je ĉutila, kako se ji je razburilo srce. Na licih, na oĉeh, na sencih: povsodi je to ĉutila. Bilo ji je, kot da jo merijo pogledi vseh. Pa hvalobogu, ob njej je stala Jernejeva Marica, mirna in zamišljena v berilo. Tudi druge, ki so stale tam okrog, menda niso ne videle, ne sliŹale niĉesar . . .

„Ah, ko bi mogla tudi jaz takole . . .“ je pomislila Rozalija. In skoro zavidala jih je za njihovo zbranost in poboŹnost.

Glasovi s kora pa so plavalji po cerkvi, prosto in veselo, kot da jih ne briga muka in bolest, ki morda kljuje v srcu kje doli spodaj. In orgle so donele zdaj tiŹe, zdaj glasneje; celo kriĉeĉi glasovi so se bili uglasili in porazgubili. Iznad orgel in drugih glasov pa se je dvigal tisti glas — dvigal se in padal, kot da se igra z orglami in pevcji in posluŹalci . . . Ah, niso ĝa zastonj hvalili Źe odnekdaj!

Stisnila je roke, ki so drŹale knjiĝo; zakaj bilo ji je, kot da ji bolest razŹene prsi. V mislih pa si je ponavljala vedno nanovo: „Ne smem! Nimam pravice!“

SluŹba boŹja je minila Źe zdavnaj, Rozalija pa je Źe vedno kleĉala pred stranskim oltarjem. Saj je bila sv. Rozalija njena patrona. In danes je bilo kakor za slovo.

Ko je potihnil zunaj zadnji Źum, se je dvignila tudi ona in zapustila cerkev.

A glej, pred cerkvijo se je oglasil za njo glas, tako mehak kakor oni v cerkvi:

„Rozalija!“

Ozrla se je in zardela. Bil je on.

„— ko sem te videl v cerkvi, kako si kleĉala in molila, se mi je storilo milo pri srcu . . . Rozalija, v mestu sem mislil mnogokrat nate. Tudi pisal sem ti. Pa ti, Rozalija, mi nisi niti odpisala —“

„Nisem smela, France.“

Ozirala se je, ĉe morda ne gledajo ljudje. Griĉ je bil prazen. Zadnji, ki so odhajali, so bili Źe skoraj v dolini.

„Ne zameri, France, ne smem . . . Ne delaj si praznih upov. Jaz pojdem od doma in Bog ve, ali se sreĉava kdaj, ali pa nikoli . . . Ti pojdeŹ svojo pot, jaz svojo . . .“

„Ti od doma? Rozalija, zakaj? Kam?“

Tedaj pa se je nekaj zĝenilo tam ob cerkvenem zidu. Bila je Cila iz Lazov!

Rozalijo je izpreletelo. In dvignilo se je v srcu nekaj kakor odpor in sovraštvo . . . Pa to je bilo le za hip. Takoj nato je bilo zopet vse mirno in potolaženo.

„Zbogom, France!“

Podala mu je roko, iztrgala mu jo v naglici in odhitela.

„Moram, moram!“ si je ponavljala grede, „moram, in naj velja, kar hoče!“

Ko se je ozrla, je videla, da sta onadva govorila jezno in razburjeno . . .

V.

Drugi dan je prejela pismo.

„Prodali so me,“ tako je pisal France. Vse pismo je kazalo, da ga je pisal v razburjenosti. „Prodali so me, ne da bi jaz vedel za to. In pri tej kupčiji sta bili mati in sestra Tona. Prodali so me, toda jaz čutim v sebi moč, da razderem to kupčijo.“

Potem pa pove svoje namene in načrte. Cila ne bo nikdar žena njegova; njena vsiljivost mu preseda. V rokah Rozalije je, kako se bo obrnilo njegovo življenje. Ako more upati nanjo — na Rozalijo — potem si poišče službe v domovini. Niso bogve kako dobre službe doma, a to nič ne dé! Prvo, kar si bo prislužil, bo šlo v to, da povrne Cili njene podpore. Potem, ko bo popolnoma prost, potem pride in zaprosi Rozalijo . . . štiri dni bo sedaj čakal na njen odgovor. Ako ga ne dobi, je to znamenje, da ga je varalo upanje. Potem odide v tujino in zbogom, domovina. Gospod Andrej, ki so se pred leti preselili v Ameriko, pišejo, da ga sprejmejo vsak čas, ako pride . . .

„Pojdem; a ko stopim na ameriška tla, potem zbogom, domovina, zavselej . . .“

V njenih rokah je torej bilo —

O Bog, ko bi mogla! Ko bi smela! Ko bi to ne bil prehud udarec za Cilo, ki se zdi, da njeno življenje visi le še ob tem upanju . . . In ko bi s tem za vse čase ne odtujila Franceta materi in sestri . . . Ko bi —. Ah, čemu bi si delala praznih upov in si iznova razburjala srce! Kaj hoče ona njemu, ki bo potreboval dote in denarja, zlasti zdaj ob začetku . . . Ne, ne! Proč odtod, da je ne preмага srce. Ko bi ga videla še enkrat in bi zopet govoril s tistim mehkim glasom, kdo ve, kaj bi se zgodilo . . .

In hitela je, da pospravi, kar bo potrebovala za prvo silo.

To je gledala Lenka izza peči in se čudila:

„Hev, sreča jo išče, pa joka . . . V mesto pojdeš. Tam si prislužiš, lepo gosposko se oblečeš

in prideš domov bogata in lepa, kot je Travnova . . . Pa jokaš! Treba ti je!“

„Ah Lenka, ko bi Vi vedeli —!“

„Jaz, seveda, kaj hočem? Star človek obsedi in obstane. A mlad človek . . . O, ko sem bila jaz mlada —.“

Ko bi bila mogla skriti vsaj pred dekleti in ubežati in izginiti, preden bi le katera izvedela za to!

Toda kaj se vse ne izve! In res! Zopet je pritekla Viktorija — bilo je takrat, ko je imela Rozalija vse razvlečeno po hiši —, prijela se je za glavo in obstala kar sredi sobe.

„A tako? Torej je vendarle res? In potem praviš, da pred menoj ne skrivaš ničesar —.“

„Viktorija!“

Oklenila se je Viktorije in se razjokala ob njej. Saj je moralo na dan; sicer bi jo bila udušila vsa tista neznosna teža, ki ji je bila legla na srce v zadnjih dneh . . .

„Viktorija, prišla bi bila k tebi zvečer, ko bi bilo že vse odpravljeno in ko bi ubraniti več ne bilo mogoče . . . Prišla bi bila in ti povedala, zakaj grem. Tako pa sem se bala, da mi ubraniš in sem odlašala . . . Viktorija, jaz moram iti.“

„Moraš iti, kajpak! Izmišljuješ se in misliš, da moraš. Jaz pa te moram loviti, da te uhitim, ker sicer bi bila napravila neumnost, da bi ji ne bilo para . . . Moraš, kajpak!“

Ni si dala dopovedati. Niti do besede je ni pustila.

„Vse vem,“ je hitela Viktorija, „sedaj, ko je on doma, pa misliš, da se moraš umekniti. Pa čemu bi se umikala ti, te vprašam? Naj se umakneta onadva! Naj se umakne ona, ki ga je kupila z denarjem; ali pa on, ki se je dal kupiti.“

„Viktorija, saj ni bilo tako.“

„Meniš, da ne vem? Vsi vedo.“

„Viktorija, on ni kriv.“

Hotela ga je zagovarjati, a je zardela in obmolčala. Moj Bog, saj ga niti zagovarjati ne sme, sicer jo bodo zopet dolžili in sodili jeziki . . .

„Rozalija, ako ti greš“ — (in Viktorija je postala odločna in je govorila s poudarkom) — „ako ti greš, potem je konec vsega, kar je bilo med nama! Rozalija, ali veš — (in glas ji je bil mehkejši) — ali veš, da je meni treba, da me vedno kdo opominja in svari, ker sem vsa otročja in posvetna? Sama si rekla tako, ali nisi? Zdaj pa hočeš iti in me pustiti . . . Rozalija, ali si ob pamet? Ti ne smeš iti!“

In Viktorija ji je strgala nekaj stvari, ki jih je bila hotela vložiti v kovčeg. Oklenila se je in jo z vso silo vlekla proč in zaprla pokrov.

„Rozalija, ti ne smeš od doma. Vsem dekletom povem, kaj nameravaš, in vse bodo prišle in ti ubranile.“

„Ampak, Viktorija, jaz moram, jaz moram!“
„Nespamet! Tebi se le zdi, da moraš.“

Potem pa je pritegnila še Lenka izza peči:
„Hm. Saj pa menda le ne pojdeš. Pravzaprav, čemu bi hodila? Zaslužek je tudi doma. Mlad človek pobira denar kar po tleh, naj bo tu ali tam. Ko sem bila jaz mlada —“

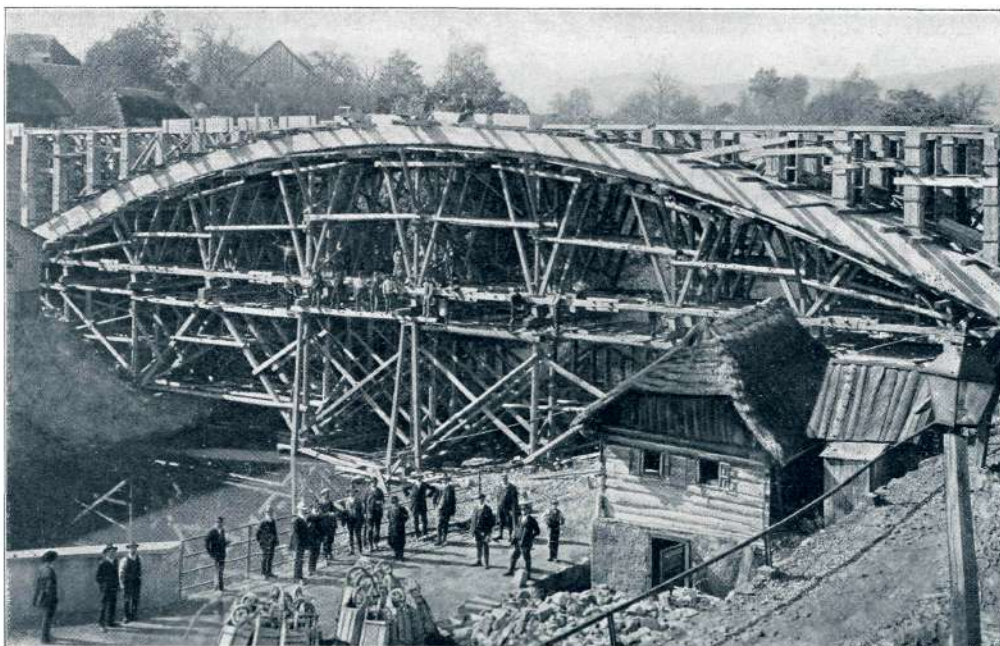
Kaj je hotela? Izprva je omahovala. Potem je obljubila napol. In nazadnje, kdo ve, ali ni obljubila popolnoma?

In odhitela je v shrambo, da prinese kruha in prigrizek.

„Pomisli, Rozalija, France je hud, kakor še nikoli. Sedaj, ko vse ve, sedaj je bled in hodi po gozdu in gleda v tla . . .“

Pripovedovala je vse to tako veselo, kot da pripoveduje novice, ki morajo razveseliti Rozalijo in vsakega.

„Premišluje in je žalosten . . . Toda vse to bo prešlo in —. Prav res, to sem ti hotela povedati. Tiste besede, ki sem ti jih govorila oni dan, ko sem bila pri tebi, Rozalija, tiste pozabi. Zavoljo mene lahko ostaneš doma, dokler hočeš . . .“

MOST ČEZ DOBLIČANKO PRI ČRNOMLJU (MED ZGRADBO).

Ne, obljubila ni. Ampak neka nova misel ji je padla v glavo. Taka misel, da poizkusi še enkrat . . . Če se ji posreči, kakor misli, potem — potem bo vse dobro . . . Če ne — potem mora oditi, naj jo stane, kar hoče.

In še tisti dan je šla k Cili v Laze. To je bil korak, ki naj odloči njeno srečo.

Pa čudno. Mislila je, da bo dobila Cilo žalostno in potrto. Pa ji je prišla nasproti vsa vesela in vznemirjena. Lica, sicer bleda in udrta, so bila sveža in nadahnjena z rdečico. Oko, ki je sicer zrlo v svet plaho in z začudenjem, je bilo ta dan polno samozavesti.

„Kako sem te vesela, Rozalija. Prav da prideš, ker sicer bi bila prišla jaz do tebe. Pa čakaj, da ti postrežem.“

„A kaj poreče gospa Travnova?“ je pripomnila Rozalija.

„Gospa Travnova. Da. Saj ravno to sem ti hotela sporočiti —. Toda jej, Rozalija! Ti nič ne ješ. Ali ni dobro? Medu je prinesel stric Anžon; tolkovec pa je še od lani. — Kaj sem že hotela reči? Že res: gospa Travnova . . . Saj ne boš huda, Rozalija, ako ji pišem, da ti ostaneš doma in da jaz pridem k njej nazaj?“

„Ti da pojdeš nazaj k Travnovi?“

„Da, nazaj v službo . . .“

„A kaj bo s Francetom?“

„S Francetom —.“ In Cila se je nasmejala tako veselo in tako pristrčno, kot da ji prihodnost ne dela niti najmanjše skrbi. — „Poslušaj, kako je s Francetom. France pravi, da mojega denarja

noče. V štirih dneh pojde na službo in potem, pravi, mi povrne do vinarja, kar sem izdala zanj. Toda, Rozalija, uĝani, kaj pravita na to njegova mati in pa sestra Tona. France niti ne ve, kako teŝko in poĉasi si bo sluŝil denar, zlasti zdaj v zaĉetku. Take vrste sluŝbe so sedaj slabo plaĉane. Imel bo komaj za sproti; kaj li da bi deval na stran in vraĉal . . . Tako trdita mati in Tona. Kaj pa ti praviŝ, Rozalija ?"

„Res je. Sluŝbe so slabo plaĉane. In ĉlovek mora vse kupiti, zlasti izpoĉetka.“

„Saj ravno to je,“ je povzela Cila z veseljem. — „Toda pij, Rozalija. Tako si bleda. Ali si bolna ?“

„Ne.“

„To je. Zlasti sedaj izpoĉetka. Kupiti si bo moral opravo, obleko, knjige, z eno besedo: vse. In za to bo treba denarja. In — (to je dodala Cila tiŝe in skrivnostno) — vidiŝ, Rozalija, jaz bom zopet sluŝila in poŝiljala Toni, Tona pa njemu . . . Tona in mati trdita, da ga to naposled mora geniti . . . In, Rozalija, pomisli, jaz imam hiŝo. Franĉetova mati in Tona pa gostujeta. Kakor hitro bi bila jaz preskrbljena, pa jima prepustim hiŝo in naenkrat imata lastno streho in stanovanje . . . Ali ne bo tako za vse dobro? Seveda bo, zelo dobro bo! Kaj, Rozalija? Pa to ostani med nama; ljudje tega niĉ ne vedo. — Toda, Rozalija, ti niti ne jeŝ, niti ne pijeŝ.“

Ko se je Rozalija vraĉala domov, jo je kljuvalo v srcu in v glavi. Noge so se ji tresle in ŝibile, da se je ĉudila, kako se more sploh drŝati pokonci. Bila je trudna in izmuĉena, da si je ŝelela le ŝe poĉitka . . .

Obstala je pred hiŝo Viktorije in jo zaklicala vunkaj.

„Viktorija, pojdi z menoj! Pri meni moraŝ ostati ves teden, da bova kljekljali in govorili. Viktorija, ves teden!“

„Torej ne pojdeŝ od doma?“ je povzela Viktorija veselo.

„Ne.“

In ŝele potem je zapazila Viktorija, kako je Rozalija bleda in kako se ji tresejo ustnice . . .

„Ti si bolna, Rozalija?“

„Ne, nisem. A tu notri je hudo . . .“

Pokazala je na srce.

In ŝli sta. Od sv. Kocijana dol se je sliŝal zvon. Cerkovnik Tone je zvonil avemarijo.

VI.

„Petronov ga bo vozil,“ tako je bila izvedela Viktorija.

„In kdaj?“ je vpraŝala Rozalija.

„Jutri zjutraj. Saj veŝ, s Petronovim sta bila najboljŝa pevca, ko so uĉili ŝe gospod Andrej. Pravijo, da bi ŝel Petronov najrajŝi kar ŝ njim, pa mu doma branijo. Spremil pa ga bo noter do meje, tako pravijo.“

Tisto jutro je bil lep pomladen dan. Trava je bila pogнала in tiĉi so peli po vejah. Po dolini so se pripravljali na prvo koŝnjo. Po cesti so grebli otroci in se obsipali s prahom. Vonj po pomladi je leŝal nad okolico.

Rozalija in Viktorija sta kljekljali zunaj na griĉu. Od tu se je videlo naravnost na cesto.

„Viktorija, ŝe to prestanem, potem bo vse dobro. Bodi pri meni, Viktorija!“

Oklenila se je je z roko, kot da se boji, da jo Viktorija pusti samo. Tesno, neznosno tesno ji je bilo pri srcu . . . Dihala je sunkoma in v presledkih. Oko se je vsak hip oziralo na cesto. Priĉakovala je nekaj, ĉesar se je bala; a ker je vedela, da mora priti, zato je ŝelela, da pride ĉim prej . . .

„Sedaj gre. Poznam konja in voz.“

Da, bil je. Sedela sta zadaj v koleslju. Petronov je vozil.

„Glej, ali se ni ozrl in pozdravil?“

Ne, to se je le zdelo.

Voz je zdrdral po bliskovo in izginil za ovinkom. Tam doli za Selom se je imel prikazati ŝe enkrat, potem — potem bo konĉano . . .

Oko je zrlo nepremiĉno, niti s solzo se ni orosilo. Zdaj! Tam v ovinku! Pa to je bilo ŝe tako daleĉ, da se je na vozu komaj ŝe loĉila oseba od osebe. Potem pa je izginilo izpred oĉi in tudi drdranje je utihnilo . . .

Tedaj ŝele so se udrle solze. Z obema rokama si je zakrila obraz in se naslonila na kljekljanje. In sunkoma in s silo je vrelo na dan, kar je bilo dotlej zaprto v srcu.

Tudi Viktoriji je ŝlo preko oĉi. Naenkrat ni videla pred seboj drugega kot migljajoĉ vzorec, polbel, polrumen, posut in posejan s tisoĉ iglicami, katerih glavice so se utrinjale v tisoĉ zapletenih ĉrtah in zavinkih . . .

Pa ĉemu bi jokala? Ali je vredno?

Viktorija si je prva obrisala oĉi in se skuŝala smejati.

„Rozalija, ĉemu bi jokali? Vse bo ŝe dobro, le meni verjemi, Rozalija.“

Rozalija je zaihtela ŝe huje.

„Vse bo ŝe dobro,“ je govorila Viktorija, a tudi njen glas je bil nameŝan z jokom in ihtenjem. „To se bo vse pozabilo in zopet bova kljekljali kakor vĉasih . . . Te dni ima priti uĉiteljica, da se ustanovi kljekljarska ŝola. Pravijo, da je silno

prijazna in postrežljiva. Po domeh bo šla in si bo ogledala delo in vzorce. In na Brezovico jo bomo peljale, da pokažemo, kaj smo lepega napravile za sv. Kocijana. Čipke bo sprejemala sama in jih pošiljala naprej brez prekupcev; zato bo pa zaslužek boljši. Pa ko bi tudi ne bil, doma je le lepše ko po svetu."

Rozalija ni odgovorila. Le roka, ki je oklepala Viktorijo, se je sklenila tesneje . . .

* * *

Potem pa je res prišla učiteljica. In peljale so jo na Brezovico in ji pokazale prte v cerkvici sv. Kocijana. Gospodična jih je pohvalila, dasi je našla tudi na tem delu napak in pogrškov. Imela

je pač oko, vajeno vse drugače kakor kdo domačih. A prav to jim je dajalo novega poguma in novega veselja. In obetale so druga drugi, da ne bodo mirovale, preden se ne izurijo toliko, da niti gospodična ne bo našla napake na delu.

O, potem šele so peli kljeklji! To je bilo rožljanje od zore do mraka in še pozno v noč. In vzorci so se polnili in belili. In rože in ribice in roglji in rogljički: vse je rastle pod urnimi prsti, kakor bi klilo iz tal . . . Res da so zvečer bolele roke in skelele oči. Toda noč je dolga, človek zaspi in se odpočije. Drugo jutro pa so že sedele skupaj, govorile, pele in se smejale, da se je slišalo dol na vas. Ah, pravzaprav lepo je tako življenje in prosta in vesela je služba kljekljarice.

PESEM MATERE.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Zapel je škrjanček,
kot bil bi kmet:
„Oj njiva, njiva,
ti moj si dom,
oj njiva, njiva,
zapustil te jaz ne bom!“

In jaz sem prepeval z njim —
in žita so se mi klanjala,
kot bil bi njih kralj,
in žita so mojo pesem sanjala,
kot bil bi pevec njihov. —

Pa kaj je tebi, mamica,
da lica tako so ti tožna;
kaj v srce ti misel nesložna,
prišla je neradostna?

„Imela sinove sem tri,
pa vsi so v tujino odšli
za srečo —
a sreče v tujini ni!
Na majko pozabili so
in nauke njene;
in brez molitve so dela njihova
in brez blagoslova —
O Bog,
pa če bi dete to
imelo nate pozabiti
in se izgubiti, —
naj rajši umrje!“

In stisnila k sebi je dete drobnó
in ga poljubila, edini svoj up,
tako ljubo, srčno tako —
in meni je bilo hudo.

Sinovi,
kaj niste nikdar še videli,
kako na večer
se v zarji vse polje blesti
kot plašč kraljev, ves zlat;
in kmetov pozdrav
gre prav do daljnih dobnav,
pozdravlja klas
in moli zanj.
Sinovi,
o nikdar ga niste videli,
da ste zapustili ta kras!

Kaj niste nikdar še slišali
molitve materine?
Kaj niste na prsih njenih
ljubezni pili materine,
da ste brez ljubezni pustili
ljubeče srce,
sinovi? —

Umolknila pesem škrjančka
je sredi neba,
in kakor velika bol
je senca legla
v naročje polja . . .

